

plaster på, og det gjorde rigtig ondt, men jeg græd ikke. Jeg græd slet ikke, vel, Pavel?"

Pavel drejede hovedet lidt uden at løfte det. "Såret er blevet rensset," sagde han stille og undlod at svare på Brunos spørgsmål. "Der er ikke noget at være bekymret for."

"Gå op på dit værelse, Bruno," sagde mor, der pludselig var blevet lidt stram i betrækket.

"Jamen, jeg ..."

"Nu ingen indvendinger!" sagde hun. "Op på dit værelse!" Og Bruno rejste sig op og lagde vægten på det, som han havde besluttet at kalde sit dårlige ben, og det gjorde en lille smule ondt. Han vendte sig om og gik ud ad døren, men han kunne stadig høre, at mor sagde tak til Pavel, mens han gik hen mod trappen. Det gjorde ham glad, for det var tydeligt for enhver, at uden Pavels hjælp ville han være forblødt.

Inden han nåede hen til trappen, hørte han mors sidste bemærkning til tjeneren, der hævdede, at han var læge.

"Hvis kommandanten spørger, siger vi bare, at det var mig, der ordnede Brunos sår."

Bruno syntes ikke, at det var særlig pænt af mor at tage æren for noget, som hun ikke havde gjort.

Kapitel 8

Da farmor fór ud ad døren

De to mennesker, som Bruno savnede allermost herude i de nye omgivelser, var farfar og farmor. De boede i en lille lejlighed tæt ved frugt- og grøntboderne, og da Bruno flyttede ud til Afsides, var farfar næsten treoghalvfjerds år, hvilket – efter Brunos begreber – gjorde ham til noget nær den ældste mand i verden. En dag havde Bruno regnet ud, at hvis han levede sit liv om otte gang, ville han stadig være yngre end farfar.

Farfar havde det meste af sit liv drevet en restaurant inde i den indre by, og en af hans ansatte var faren til Brunos ven Martin, som arbejdede der som kok. Selv om farfar ikke længere lavede mad og varettede op ved bordene, tilbragte han de fleste af dagene derovre. Han sad ved baren om eftermiddagen og snakkede med gæsterne, han indtog sine måltider derovre, og han blev der til lukketid og lo sammen med sine venner.

Farmor virkede ikke gammel i sammenligning med de andre drenges bedstemødre. Da Bruno hørte, hvor gammel hun egentlig var – toogtres – blev han faktisk temmelig overrasket. Hun havde truffet farfar som ung efter en af sine koncerter, og på en eller anden måde havde han fået overtaget hende til

at gifte sig med ham trods alle hans fejl. Hun havde langt, rødt hår, der i forbløffende grad lignede hendes svigerdatters, og grønne øjne, og hun hævdede, at det var, fordi der var irsk blod et eller andet sted i hendes familie. Bruno vidste altid, når der var ved at komme rigtig gang i en familiekomsammen, for så kredsede farmor om klaveret, indtil en eller anden satte sig hen til det og bad hende om at synge.

“Hvad nu?” udbrød hun altid og tog sig til brystet, som om hun blev så overrasket, at hun tabte pusten. “Er det en sang, I vil have? Uha, det går ikke. Desværre, unge mand ... det er længe siden, jeg rigtig har sunget.”

“Syng, syng!” råbte de alle sammen, og efter en passende pause – somme tider på hele ti-tolv sekunder – gav hun omsider efter og vendte sig om mod den unge mand ved klaveret og sagde hurtigt og i et muntert tonefald:

“*La vie en rose*, es-mol. Og prøv at følge moduleringerne.”

Sammenkomsterne i Brunos hus var altid præget af farmors sang, som af en eller anden grund faldt sammen med det tidspunkt, hvor mor fortrak til køkkenet sammen med nogle af sine veninder. Far blev altid inde i stuen og lyttede, og det samme gjorde Bruno, for der var ikke noget, han holdt mere af, end at høre farmor synge af sine lungers fulde kraft og se hende tage imod bifaldet bagefter. Og *La vie en rose* fik det altid til at risle ham koldt ned ad ryggen.

Farmor kunne godt lide at tænke på, at Bruno eller Gretel måske engang ville gå i hendes fodspor, og hver jul og til alle fødselsdage digtede hun et lille

skuespil, som de alle tre opførte for mor og far og farfar. Hun skrev selv skuespillene, og Bruno syntes, at hun gav sig selv de bedste replikker, men det gjorde ikke så meget. Der var som regel også en sang – *Er det en sang, I vil have?* spurgte hun først – og Bruno fik lejlighed til at vise en tryllekunst, og Gretel fik lejlighed til at danse. Skuespillet endte altid med, at Bruno fremsagde et digt af en af de store digtere. Han forstod ikke alle ordene, men det var, som om de lød smukkere og smukkere, jo flere af dem han læste.

Men det var ikke det bedste ved de små skuespil. Det bedste var, at farmor lavede kostumer til Bruno og Gretel. Lige gyldigt hvad Brunos rolle gik ud på, og hvor få replikker han havde i sammenligning med sin søster og farmor, var han altid klædt ud som en prins eller en arabisk sheik. Kun ved en enkelt lejlighed var han klædt ud som romersk gladiator. Der var kroner, og når der ikke var kroner, var der spyd. Og når der ikke var spyd, var der piske eller turbaner. Ingen vidste nogen sinde, hvad farmor ville diske op med næste gang, men en uge før jul blev Bruno og Gretel indkaldt til den første af en række prøver hjemme hos hende.

Det sidste skuespil, de havde opført, var endt i kaos, og Bruno tænkte stadig på det med vemod. Men han var ikke rigtig klar over, hvad det var, der havde udløst skænderiet.

En uges tid før havde der været stor opstandelse i huset, og det havde noget at gøre med, at far nu skulle tituleres ’kommandant’ af Maria og Kokken og hushovmesteren Lars og alle soldaterne, der gik ind og ud af huset, som om de ejede det. Der havde

været et mægtigt hurlumhej i flere uger. Først var Fyren og den smukke, lyshårede kvinde kommet til middag, og det var, som om alting var gået i stå, og så var der det her halløj med at kalde far 'kommandant'. Mor havde sagt til Bruno, at han skulle ønske far til lykke, og det havde han så gjort, men hvis han skulle være helt ærlig (og det bestræbte han sig altid på at være), vidste han ikke rigtig, hvad han ønskede ham til lykke med.

Juledag tog far sin splinternye uniform på – den stivede og pressede uniform, som han gik med hver dag nu – og hele familien klappede, da han viste sig i den. Den var virkelig noget for sig selv. Far skilte sig markant ud fra de andre soldater, der gik ind og ud af huset, og det var, som om de havde mere respekt for ham nu, hvor han havde den på. Mor gik hen til ham og kyssede ham på kinden og lod hånden glide ned over uniformsjakken og sagde, at det var noget meget dejligt stof. Bruno var især imponeret over alle distinktionerne på uniformsjakken, og han havde fået lov til at sætte kasketten på sit hoved og gå rundt med den i nogle minutter, efter at han havde vist sin far, at hans hænder var helt rene.

Farfar blev meget stolt af sin søn, da han så ham i den nye uniform, men farmor virkede ikke særlig imponeret. Da middagen var indtaget, og Gretel og Bruno havde opført det sidste, nye skuespil, satte hun sig ned i en af lænestolene og kiggede på far. Hun rystede på hovedet, som om hun var meget skuffet over ham.

"Gad vidst om det er min skyld, det er gået sådan, Ralf," sagde hun. "Gad vidst om det er, fordi jeg altid

lod dig spille komedie, da du var lille. Og jeg altid klædte dig ud som en dukke."

"Så, mor," sagde far fordrageligt. "Det er vist ikke det rette tidspunkt at bringe det på bane."

"Du står bare der i din uniform," fortsatte hun, "som om det skulle gøre dig til noget særligt. Og du tænker slet ikke over, hvad det betyder. Hvad uniformen står for."

"Det *har* vi diskuteret, Nathalie," sagde farfar, selv om han godt vidste, at når farmor havde noget på hjerte, fik hun det altid sagt, uanset hvor ubehageligt det kunne lyde i andres ører.

"Det var *dig*, der diskutererede det, Matthias," sagde farmor. "Jeg var bare den tomme væg, som du talte til. Som sædvanlig."

"Det er meningen, at vi skal have det hyggeligt og rart, mor," sagde far og sukkede. "Og det er jul. Lad os nu ikke ødelægge stemningen."

"Jeg kan huske, da Den Store Krig brød ud," sagde farfar stolt og stirrede ind i ilden og rystede på hovedet. "Jeg kan huske, at du kom hjem og fortalte os, at du havde meldt dig som frivillig, og jeg var sikker på, at du ville komme til skade."

"Han *må* være kommet til skade, Matthias," vedblev farmor. "Se på ham. Det er bevis nok."

"Og når jeg så ser dig nu ..." fortsatte farfar og ignorerede hende. "Jeg er stolt af, at du er avanceret til en så betydningsfuld stilling. Du vil medvirke til, at dit land genvinder sin stolthed efter al den uret, det har måttet lide. Nu kommer straffen for, at ..."

"Åh, I skulle høre jer selv!" udbrød farmor. "Gad vidst hvem der er det største fjols af jer to."

"Jamen, svigermor," sagde mor og prøvede at gyde olie på vandene, "synes du ikke, Ralf ser flot ud i sin nye uniform?"

"Flot?" sagde farmor. Hun lænede sig frem og stirrede på sin svigerdatter, som om hun havde mistet forstanden. "Sagde du flot? Du må ikke være rigtig klog! Synes du virkelig, at det er det vigtigste her i livet? At se flot ud?"

"Ser jeg flot ud i mit cirkuskostume?" spurgte Bruno, for det var, hvad han havde haft på hele aftenen – en rød og sort sprechstallmeisterhabit – og han havde været mægtig stolt af sig selv. Han fortrød sit spørgsmål, lige så snart han havde stillet det, for alle de voksne rettede blikket mod ham og Gretel, som om de havde glemt alt om dem lige indtil dette øjeblik.

"Gå op på jeres værelser, børn," sagde mor hurtigt. "Op med jer!"

"Jamen ... det har vi ikke lyst til," indvendte Gretel. "Må vi ikke nok lege hernede?"

"Nej, børn," sagde hun. "Gå ovenpå, og luk døren efter jer."

"Det er det eneste, I soldater interesserer jer for," sagde farmor uden at tage sig af børnene. "At se flotte ud i jeres fine uniformer. I stadser jer ud og gør alle de forfærdelige ting, som soldater gør. Jeg skammer mig. Men jeg bebrejder mig selv, Ralf. Ikke dig."

"Af sted med jer, børn!" sagde mor. "Nu!" Hun klappede i hænderne, og der var ikke andet at gøre end at rejse sig op og adlyde.

Men de gik ikke ind på deres værelser. De lukkede døren og satte sig øverst på trappen og prøvede at høre, hvad de voksne sagde nede i stuen. Men mors

og fars stemmer var dæmpede, farfars stemme kunne slet ikke høres, og farmors var forbløffende utydelig. Nogle minutter senere blev døren smækket op, og Gretel og Bruno skyndte sig op på gangen, mens farmor tog sin frakke ned fra knagerækken i forstuen.

"Jeg skammer mig!" råbte hun. "At min søn skulle blive ..."

"Patriot!" råbte far, der måske aldrig havde fået at vide, at man ikke måtte afbryde sin mor.

"Ja, den er god!" råbte hun. "De mennesker, der kommer til middag her i huset ... Det er til at få kvalme af. Og når jeg ser dig i den uniform, får jeg lyst til at rive øjnene ud af hovedet på mig selv!" Så fór hun ud ad døren og smækkede den efter sig.

Bruno havde ikke set så meget til sin farmor siden den aften, og han havde ikke engang fået sagt farvel til hende, før de flyttede ud til Afsides. Men han savnede hende meget og besluttede at skrive et brev til hende.

Han satte sig ned med blyant og papir og fortalte hende, hvor ulykkelig han var herude, og at han meget hellere ville være hjemme i Berlin. Han fortalte hende om huset og haven og bænken med den lille plade og det høje hegn og de tykke pæle og pigtråden og den hårde jord omme på den anden side og de små bygninger og skorstenene og soldaterne. Men han fortalte hende især om folkene, der boede derinde, og om deres stribede pyjamasser og huer. Og så fortalte han hende, hvor meget han savnede hende, og han underskrev brevet med 'din hengivne sønnesøn, Bruno'.